

Dr. Becz Miklós¹

A TERMELŐI ÉS ÉRTÉKESÍTŐ SZERVEZETEK MEGERŐSÍTÉSÉNEK NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

A mezőgazdasági termelők és szövetkezők (a mezőgazdaság és vidék leg-súlyosabb és gyakoriságuknál fogva országos kiterjedésű) problémái aka-dályozzák a mezőgazdaság továbbfejlődését. Az agrárgazdaság működő-képességének megtartása érdekében nagyon fontos az előtárt működést nehezítő körülmények ismerete és feldolgozása. A szövetkezetek, termelői szerveződések, csoportosulások kialakulásának és növekedésének elmara-dását ugyanis nem lehet kizárólagosan összefüggésbe hozni a szövetkezési kedv mértékével, az érdektelenséggel és a törvényi-szabályozással, illetve az állami támogatás szintjével. A háttéranyag² szerint:

1. A termelői és értékesítési szervezetek (TÉSZ-ek) különböző formák-ban történő együttműködésének erősítése kiemelt agrárpolitikai érdek. Fo-kozni kell árérvényesítő képességüket, erősíteni kell a kereskedelmi lán-cokkal szembeni értékesítő pozícióikat. Ennek egyik eszköze és módja a nagybani termékpálya lehetséges lerövidítése. Termelés önállóan, vagy ko-operációban, értékesítés nagyban, együtt!

2. A termékpálya, legalábbis mezsgyéje kiformalódott. A fő baj viszont ma sem változik. A TÉSZ-ek döntő többsége működésük és tevékenységük szinte minden szegmensében „kisméretűek”. Egyformán jellemzőjük a tő-keszegénység, a megosztottság, az együttműködési készség (a kohézió) gyengesége, s a feladatoknak legjobban megfelelő horizontális vagy verti-kális vállalkozás kínálta lehetőségek kihasználásának alacsony foka. A je-lenlegi méretükben működésük az elfogadhatónál sokkalta nagyobb koc-kázattal jár. Mindennemű koncentráció, s a célszerűsíthető centrális elemek erősítése jó „pirula,” talán a betegség gyógyításának eszköze lehet. Tőke-, tevékenység-, és szervezeti egyesítés szükséges!”

1 jogász, a Földművelődési és Vidékfejlesztési Minisztérium ny. főosztályosztály vezetője

2 Kihívások és válaszok a hazai szövetkezeti rendszerben c. háttér tanulmányban közölt véle-kedés. „Szövetkezés” 2011. évi, e lapszámot megelőző külön kiadás. K.: Szövetkezeti Kuta-tó Intézet Budapest, 51–52. old.

A gazdaságélénkítés érdekében a fiatal szakembereket kiemelten be kell vonni a szövetkezési, illetve a termelői szerveződések és csoportosulások kialakításának programjába,³ A termelői kiszolgáltatottság csökkentése érdekében intézményesült termelői szerveződések kiemelt támogatása, állami közreműködést is igénylő intézményfejlesztés szükséges.⁴ A kereskedelmi bankok a hitelezés terén a mezőgazdaságot és a kapcsolódó feldolgozóipart kockázatosnak tartva a pénzügyi eszközöket olyan fedezetek mellett hajlandók nyújtani, amit a mezőgazdaság profittermelő képessége nem biztosít.

A magyar mezőgazdaság jelenlegi legfőbb haszonélvezői az 1990 előtti termelési rendszer magánkézbe vett jogutódai, az ún. integrátorok, amelyek az input (a kimenő) anyagok és a mezőgazdasági termékek forgalmazásának döntő hányada felett rendelkeznek. Piaci erejüket az áruforgalmazásuk alapján számukra hozzáférhető hitelek adják. Jogi eszközökkel olyan körülményeket kell teremteni, hogy hitelgarancia mellett ugyanolyan feltételekkel juthassanak hitelhez a termelők önintegrációját képviselő szövetkezetek, termelői szerveződések és csoportosulások, együttműködések, mint az integrátorok.⁵

A versenyképességre való hivatkozással az elmúlt évek fejlesztései jelentősmértékben koncentráálódtak olyan cégekre, amelyek az EU terminológia szerint középvállalkozásoknak minősülnek, ugyanakkor a hazai viszonylatban, monopol pozícióban vannak. Ezért indokolt jogszabályalkotással elérni, hogy a termelői összefogás, mint piaci garancia feltételként szerepeljen, a támogatások igénylése esetén.

- 3 Fekete József (szerk.): Kihívások és válaszok a hazai szövetkezeti rendszerben „Értelmes, tőkeképzésre hajlamos, korszerűen gondolkodó emberek nélkül egyetlen szövetkezetben sincs tartós boldogulás. Sürgető igény a mindenütt hozzáférhető szellemi tartalékok ésszerű vállalkozásokban és ösztönző érdekeltségben való „megkötése; a személyi feltételek gyorsütemben történő javítása. A pályakezdő, szövetkezetérelmű fiatal szakemberek felé kell fordulni.” „Szövetkezés” 2011. évi külön lapszáma K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest, 71. old.
- 4 Az állami szerepvállalás szükségessége újszerű módon vetődik fel. A szövetkezetek többletfunkcióval való felruházása, közérdekű vállalkozásaik, vonzásuk kiterjesztése, szolgáltatást és foglalkoztatást bővítő szövetkezeti szerveződések alakulásának és megerősödésének segítése központi közreműködést és támogatást tesz szükségessé az állam részéről.
- 5 Kívánatos az, hogy az állam „teremtse meg a szövetkezetek alapítását, fejlődését segítő szervezet és alap, valamint a szélesebb körű integrációjukat erősítő gazdasági központ létrehozásának, az általuk nyújtott szolgáltatások, személyeket, csoportokat kedvezményező kiadásaiak megfelelő mértékű adókedvezménnyel történő támogatásának jogi feltételét”. Javaslatok (a KIM-nek) a Ptk. szövetkezetekről szóló részéhez. Szövetkezeti Kutató Intézet Kézirat 4. old. d) pont.

Az agráriumban a szállítási szerződések terén kialakult teljesítési késedelmek és szerződési fegyvelem-lazulás, illetve lehetetlenülés miatt az üzemek likviditási gondokkal küzdenek.⁶ Sok esetben előfordul, hogy az átvett árúk ellenértékét az átvevő cégek nem fizetik ki csődre való hivatkozással, annak ellenére, hogy a tönkrement szervezet rövid időn belül új névvel ismét működésbe lép (csalárd csődök). Dán minta szerint a kis szövetkezeteknek, termelői szerveződéseknek és csoportosulásoknak nagy szövetkezeti szövetségként kellene igényelnie a szállítóktól a nagyobb árutömeg szállítást. Vagyis: a partnerhez való felnövelés, a nagybani megjelenés, egyensúlyteremtés, esetleg a túlsúly elérése lehet a hatékony piaci magatartás. Megfelelő mennyiség képviselője, jó minőségű áru biztosíthatja a szövetkezetek számára a versenyképességet a beszerzésben és az értékesítésben egyaránt. E módszer jobb piaci pozíciót eredményezne az output és az input anyagok terén. Elsősorban az élelmiszer ágazatban mutatkozik rendkívül fontosnak a szövetkezeti összefogás szükségessége.

Szervezeteink sok helyütt főleg a nyugati határszéleken külföldi érdekeltségű cégekkel vannak körülvéve. A külföldiek nagy területeken gazdálkodnak lízingelt vagy bérelt földeken, a gazdáknak (szövetkezeteiknek) nincs tovább terjeszkedési lehetőségük. A „Négy Mancs” állatvédő szervezet a nyúltartást, a libatartáshoz hasonlóan megtámadta és ennek eredményeként nagymértékben romlik a piacon a magyar termékek versenypozíciója. Esetenként előfordul, hogy a konkurencia megemeli a bérleti díjakat és a szerződések lejártával a földtulajdonosokat a kisebb termelői egységektől egyszerűen elcsábítják, s ezzel gazdasági csődöt okoznak a kiürült szervezeteknek. Az árak leszorítása érdekében a felvásárlók kartellba tömörülnek.

A kapacitást kiváltó feldolgozóipari felvásárlásoknál vissza kellene állítani az eredeti állapotot, üzemen tartással vagy visszavétellel. A feldolgozó kapacitások kiesése a szerveződések, a gazdákat tömegesen tönkreteszi. A pinceszövetkezeteknél pincék, a búza, kukorica eladhatat-

6 Kihívások a hazai szövetkezeti rendszerben. „A kedvezőtlen helyzet oka nemcsak a túlerő diktálása, a tőke szűkös volta, hanem az érdekeltek részéről a közös tőkeképzésben történő együttműködési készség hiánya is gátló tényező. E káros szemlélet megváltozása nélkül a termelés, a feldolgozás, az értékesítés termelői érdekeltségen alapuló egység nem valósul meg, marad a különállás, az ebből fakadó hátrányok elszenvédése. A termékpálya (TÉSZ) hálózatainak kiszélesítése, a termékpálya útjainak lerövidítése, a versenyképes szövetkezeti szervezetek létrehozása, a megfelelő tőkeellátottság biztosítása (többek között a különböző források egyesítése útján) új lehetőségek és új helyzet kialakulásához vezethet.” „Szövetkezés” 2011. évi külön lapszáma, K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest, 77. old.

lan készletek felhasználása érdekében etanol üzemek építése, a tárolóterek bővítésének finanszírozása segítené a termékek gazdaságos értékesítését a tárolók egy rendszerbe foglalása a hatékonyságot növelné.

A termelői csoportok működési programjaihoz kiegészítő nemzeti támogatást kellene adni. A BÉSZ-ek⁷ támogatását vissza kellene állítani, vissza kellene térni a szövetkezeti alapgondolathoz. Ez utóbbit (a szövetkezeti értékek és elvek körét) a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége legutóbb 1995-ben definiálta és közzé tette. Az ENSZ, az EU, az ILO állásfoglalások megerősítik és támogatják e normákat. A magyar országgyűlés azokat a hazai jogrendbe beiktatta. Többek között a szolidaritás, a másokért való törődés, az önségély a szövetkezés lényegéből fakadnak.

Az önkéntesség és a nyitott tagság; a demokratikus tagi ellenőrzés (az egy tag – egy szavazat); a tagok gazdasági részvétele; az autonómia a szövetkezetek belső működésének főbb alapelvét képezik. Ma a szövetkezeti értékek és elvek (több ok következtében) csak korlátozottan jutnak érvényre a gyakorlatba. A gyökerekhez, a polgári szövetkezés legjobb hagyományihoz való visszatérés szubjektív és anyagi tartalékokat szabadíthat fel a hazai szövetkezésben. Az emberekkel újból meg kell szerettetni a szövetkezeteket.⁸ Újból ki kellene építeni a teljes termékkör vonatkozásában a termelői feldolgozóipart. A kis vállalkozók és termelők támogatását növelni kellene, mivel a feketegazdaságban levők és a nagy külföldi multinacionális cégek tönkreteszik a gazdaságokat. Az APEH a számlaadást még intenzívebben követelje meg és szorítsa vissza a feketegazdaságot.⁹ Át kellene tekinteni a mezőgazdaság anyag és eszköz ellátottságával kapcsolatos háttérpári és kereskedelmi tevékenységeket, ugyanis sok eset-

7 beszerzési és értékesítő szövetkezetek.

8 Évégből az elveszett bizalom helyreállítására, a mindenkori közös vagyon megmaradásának garanciájára, a tagsági érdek következetes érvényesítésére van szükség. A jó közérzet esélye abban a gyakorlatban gyökeredzik, amelyben a résztvevők érzékelik és tapasztalják, hogy az ő vágyaikra, véleményükre is alapoz a jövőkép. Csak a szövetkezetek közötti együttműködés, az erőegyesítés, a szolidaritás valószerűsítheti a közös vállalkozás sikerét. E téren a választott tisztségviselőknél és a menedzsmentnél különleges a felelőssége. Az ismert gazdasági nehézségek közepette csak látszólag gyengült, valójában fokozódott a szubjektum szerepe, az alkotó személyek és csoportok iránti figyelem fontossága.

9 A fekete gazdaság a versenyképesség, a talpon maradás „feltételeként” működik a mezőgazdasági termelés-, és értékesítésben számos területén is. Az ellene felvállalt (sikertelen?) küzdelem azt a látszatot kelti, hogy kényszer kompromisszum vagy tehetetlenség alakult ki az érdekelt felek: az állam és a gyakorlat között. A nagy állami elvonás kiváltotta fekete gazdaság következtében relatíve kialakult kevesebb adóbevétel mérlege ingadozik, a kilengések gyakorlatilag ma kiszámíthatatlanok.

ben például a műtrágyánál megmagyarázhatatlan árképzésekkel és ingadozásokkal szembesülnek a vásárló üzemek.

Elengedhetetlen követelmény és termelői érdek, hogy e téren széles körben valódi változások történjenek. Az összetett jelenség nem kívánatos hatása a szövetkezetek közös fellépésével, összefogásával csillapítható, e mellett állami beavatkozásra, a káros jelenségek elleni fellépésre sürgető igény mutatkozik.

Az agrárium fejlesztését nagymértékben segítené az agrárszakképzés gyakorlati oktatásának intenzívebb támogatása. A mezőgazdaság humán-erőforrás ellátottsága terén komoly nehézségek mutatkoznak, nincs a fiatalok köréből utánpótlása a gazdaságoknak, öregemberek tömegeit lehet látni a szervezetekben a termelés területein. A fiatalokat érdekeltté kellene tenni az agrárium iránt.¹⁰

Az üzemanyagárak, a munkadíj költségei egyre magasabbak lesznek, és az agrárolló egyre csak nyílik és az üzemek sorra mennek tönkre. Az üzletláncok agresszív üzletpolitikájára válaszokat kellene kidolgozni. Ennek előfeltétele a közismert helyzettel való szembesülés: a beszerzésben és az értékesítésben a nagybani piacon viszonylagosan kis volument egyenként megjelenítő szövetkezetek a nagyban vállalkozó, diktálni képes, többségben tőkeerős partnerrel szemben az egymástól elszigetelten (külön-külön) minden tekintetben hátrányos helyzetbe kerülnek: egyedül, „kicsibe” drágább a beszerzés, eladói pozícióban gyengébb az érdekérvényesítés.

Nem a korlátozott alkudozás, nem a demonstráció a hatékony piaci magatartás, hanem a partnerhez való felnövelés, azaz, nagybani megjelenés, egyensúlyteremtés, ha lehet túlsúly elérése, megfelelő mennyiség és minőség képviselése, korszerű áru kínálata biztosítja a versenyképességet.”¹¹ Ezzel együtt az árképzésben a magyar versenyhivatalnak minden tekintetben a magyar érdekeket kellene képviselni. Az áruk szabad áramlása nem lehet korlátlan.

Szövetkezeti törvény módosítása, a befektetői tagok, jogi személyek tagsági kérdéseinek rendezése, szövetkezeti közalapítvány létrehozása szükséges lenne. A szövetkezeti törvény ál szövetkezi jellege változtatást igényel.

10 Ld. a 3. sz. lábjegyzetet. Erre még: a humántőke pótlólagos erőforrás, feltárása és mozgósítása kevés ráfordítást, annál több emberi gondoskodást, odafigyelést, helyes munkastílust és munkamódszert, s nem utolsósorban jó munkahelyi légkört, ösztönzést feltételez.

11 Ld. Fekete József (szerk.): A hazai szövetkezetek rögös útja máig: hogyan tovább holnap? „Szövetkezés” 2010/1–2. sz. K.: Szövetkezeti Kutató Intézet Budapest, 48–49. old.

nyel. Kívánatos az, hogy a jogalkotó abból az alapállásból induljon ki: a szövetkezetek és a szövetkezeti szerveződések, a TÉSZ-ek stabilitásának, a közös fejlődésüket szolgáló hatékony együttműködésük kialakításának, a nyíltság és szolidáris viszony, a közösségért való törődés törvényi megalapozásához és támogatásához közérdek fűződik.

Megfelelő szintű mértékben (az adózás keretében) ismerje el a törvény a szövetkezetek szociális célú tevékenységét.¹² A termelői csoportok fiatal, szakképzett menedzsment alkalmazási technikáinak kidolgozása, megoldást igényel. Az önkormányzatoknak sokkal intenzívebb politikát kell folytatnia a helyi termékek piacokon történő értékesítésének kialakítása tekintetében. Támogatniuk kellene a helyi feldolgozó és értékesítő üzletláncok, boltok kialakítását is. E boltok élelmiszeripari hagyományokat és magyar értékeket, kifejező termékeket értékesítenének.¹³ A felsorolt problémák mindent determinálnak. Nem egyszerű vágy a növekedés, mivel a gazdaságilag eredménytelen szerveződés képtelen gyarapodni addig, amíg a fejlődést gátló tényezők fennállnak.

12 Közismert, hogy a szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény és a hozzá kapcsolódó Kormányrendeletek, többek között a Közös Alap létesítéséről és felhasználásáról intézkedő 124/2006. (VI. 29.) sz. Kormányrendelet és más kapcsolódó jogszabályok felülvizsgálat alatt állnak, s az ezeket felváltó jogszabályok elfogadása napirenden van. A kérdés ma az, hogy: az állam miképpen formálja a szövetkezetek megmaradásának, vonzásának és fejlődésének jogszabályi kereteit?

13 Ez utóbbi már számottevőnek mondható kiskereskedelmi egység telepítésével korábban beindult, mára jóformán valamennyi egység bezárt. A levonható tapasztalat az, hogy csak átgondolt érdekeltségi rendszerben, megfelelő irányítás, koordináció, infrastruktúra megléte esetén, s főleg folyamatos jó minőségű termékek beszállításával, a piacon versenyképes árak alkalmazásával biztosítható a kitűzött cél, a siker. Egy ilyen hálózat (vállalkozás) kellő tőkeellátottságot feltételez.